

він є формалізованим результатом педагогічного впливу. Уявляється, що не вистачає справжнього виразного висловлення виконавському інтонуванню, якщо сам виконавець не має що сказати, або не відчуває потреби у висловленні. Отже йдеться про такий рівень виконавського інтонування, який є інтегрованим синтезом володіння комплексом виконавських засобів виразності з глибинним умотивованим відчуттям потреби художнього висловлення. Цей синтез, на нашу думку, має бути цілеспрямовано пріоритетним у фаховому виконавському навчанні майбутнього вчителя музики. Визначення засобів ефективного впливу на формування зазначеного виконавсько-інтонаційного художнього висловлення в процесі фортепіанної гри студентів на уроках в школі стає завданням нашого подальшого дослідження.

Література

1. **Артемов В.А.** Об интоне и интонационном инварианте / В.А.Артемов // Интонация и звуковой состав. М.: Изд-во МГУ, 1965, с. 3-20.
2. **Асафьев Б.В.** Музыкальная форма как процесс. Интонация / Б.В.Асафьев // Избранные труды. Т.5.- М.: Изд-во АН СССР, 1957.- С.163-278.
3. **Кодзасов С.В.** Общая фонетика / С.В.Кодзасов, О.Ф.Кривнова. — М.: РГГУ, 2001. - 592 с.
4. **Малинковская А.В.** Класс основного музыкального инструмента. Искусство фортепианного интонирования: учеб.пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 039700 «Музык. образование»/ А.В.Малинковская. – М.: Гуманитар. изд.центр ВЛАДОС, 2005. – 381с.
5. **Орлова Е.М.** Интонационная теория Асафьева как учение о специфике музыкального мышления. История. Становление. Сущность / Е.М.Орлова. - Москва: «Музыка», 1984. - 301с.
6. **Побережна Г.І.** Загальна теорія музики: Підручник / Г.І.Побережна, Т.В.Щериця. - К.: Вища школа, 2004. - 303с.
7. **Философский словарь** [Под ред. И.Т.Фролова]. - 5-е изд. - М.: Политиздат, 1986. - 590с.
8. **Шип С.В.** Музыкальная речь и язык музыки (теоретическое мышление) / С.В.Шип. - Одесса: Изд-во Одесской гос.консерватории им. А.В.Неждановой, 2001. - 296с.

УДК 378.22.091.313:78

Павленко Н.О.

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНО-РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Оновлені цілі сучасної шкільної освіти вимагають демократизації та гуманізації навчально-виховного процесу, становлення в учнів комунікативної і соціальної компетентностей. Тому виникає необхідність впровадження у шкільну практику новітніх педагогічних технологій, орієнтованих на формування в школярів активної, ініціативної поведінки в навчально-пізнавальній сфері та здатності будувати конструктивні відносини з учасниками навчально-виховного процесу в умовах взаєморозуміння, творчого співробітництва. У цьому аспекті важливого значення набувають уміння педагога організувати навчальний процес як взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості. Такі професійні якості набуваються у процесі оволодіння знаннями, вміннями і навичками щодо використання сучасних особистісно орієнтованих педагогічних технологій, серед яких важливе місце посідають інтерактивні.

Питаннями організації інтерактивного навчання в школі присвячені роботи сучасних науковців: Т.Пироженко [1], О.Пометун [1], Г.Сиротенко [5], та ін. Дослідження проблеми професійної підготовки вчителя у вищих навчальних закладах висвітлені у працях М.Лещенко [2], О.Отич [3], С.Сисоєвої [6], Н.Сулаєвої [7], Л.Хомич [8] та ін. Але не достатньо, на нашу думку, в науково-педагогічній літературі розкрито питання підготовки майбутнього вчителя музики до реалізації інтерактивно-рефлексивного підходу у педагогічній діяльності.

Мета статті полягає у виявленні педагогічних умов формування у майбутніх учителів музики інтерактивно-рефлексивних умінь як здатності використовувати інтерактивні педагогічні технології.

Інтерактивне навчання на уроках музики сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів, розвитку навиків співробітництва, формує у дітей здатність бачити в кожній людині неповторну індивідуальність, розуміти її, дає можливість кожній дитині самовизначитися. За таких умов у навчально-виховному процесі створюється сприятливе середовище для повноцінного розвитку особистості кожної дитини.

Впровадження інтерактивних педагогічних технологій в шкільну практику музичного виховання вимагає від учителя спеціальних знань та умінь. У результаті тривалого наукового

дослідження проблеми підготовки майбутніх педагогів до використання інтерактивних педагогічних технологій виявлено, що ефективність реалізації інтерактивного навчання залежить від рівнів сформованості у педагога прогностичної, комунікативно-рефлексивної компетенцій та креативно-інтерактивної педагогічної майстерності [4]. Спрямованість навчально-виховного процесу на формування цих професійних якостей у майбутнього педагога і є метаумовою формування його інтерактивно-рефлексивних умінь. Показниками прогностичної компетенції майбутніх вчителів музики є інформаційна насиченість, здатність визначати відповідність змісту навчального матеріалу рефлексивно-інтерактивній діяльності учнів, уміння діагностувати стан особливої необхідності застосування інтерактивних педагогічних технологій. Комунікативно-рефлексивна компетенція включає здатність створювати позитивне комунікативне поле, вміння діагностувати ситуацію спілкування, володіння комунікативними стратегіями. Показниками креативно-інтерактивної педагогічної майстерності є вміння добирати оптимальні інтерактивні педагогічні технології, здатність адаптувати відомі до конкретних педагогічних ситуацій, уміння створювати авторські.

Однією з необхідних умов підготовки майбутніх учителів музики до використання інтерактивних педагогічних технологій є збагачення та вдосконалення курсів психолого-педагогічних та мистецьких дисциплін щодо формування інтерактивно-рефлексивних умінь, а також реалізація спецкурсу “Інтерактивно-рефлексивний підхід у педагогічній діяльності вчителя музики”. При цьому визначальним є забезпечення практико-орієнтованого підходу в навчанні студентів, який полягає у застосуванні педагогічних форм і методів інтерактивно-рефлексивного спрямування: ділових педагогічних ігор, тренінгів, моделювання педагогічних ситуацій, педагогічного консультування, моделювання казкової реальності, а також інтерактивних педагогічних технологій.

У процесі вивчення спецкурсу студенти набувають знання про теоретичні основи інтерактивно-рефлексивного навчання, його значення в навчанні, вихованні та розвитку школяра, роль інтерактивних технологій у процесі формування музичної культури учнів, особливості використання інтерактивних педагогічних технологій на уроках музики, вимоги до їх використання, особливості побудови музичних інтерактивних занять, функції вчителя в організації інтерактивного навчання, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах застосування даного підходу. Студенти повинні оволодіти такими уміньми: застосовувати теоретичні знання щодо використання інтерактивних педагогічних технологій у своїй педагогічній діяльності, реалізовувати демократичний стиль спілкування з дітьми в умовах інтерактивного навчання, використовувати на практиці відомі інтерактивні технології, розробляти власні технології для уроків музики, модифікувати відомі і власні технології відповідно до психоемоційного стану дітей, адаптувати їхній зміст до конкретних умов, включати відомі та власні інтерактивні технології в структуру уроку музики, спостерігати за навчально-пізнавальною активністю усіх дітей в класі, регулювати психо-емоційний клімат дитячого колективу засобами навчальної інтеракції та психотерапевтичного впливу музики.

У процесі вивчення спецкурсу студенти знайомляться з інтерактивними педагогічними технологіями, які застосовуються на уроках музики. Важливим етапом оволодіння відповідними технологіями є залучення майбутніх учителів до ділових педагогічних ігор. На початковому етапі ознайомлення з технологією “Історія з мого життя”, студенти залучаються до педагогічної гри в ролі учнів. Перед слуханням нового музичного твору, майбутнім педагогам дається установка, що музика, яка зараз звучатиме, описує якусь історію з їхнього життя. Студенти, слухаючи, уявляють ситуацію, яка б відповідала твору. Потім кожен розповідає групі або сусіду по парті свою історію, визначає характер музики. Після цього повідомляється справжня назва твору або його сюжет, обговорюється їхня відповідність музиці, порівнюється з варіантами слухачів. Після цього студенти проводять аналогічний фрагмент уроку, перебуваючи вже в ролі вчителя, попередньо дібравши іншу музику для слухання.

Основою технології “Лінії життя” є співставлення учнями свого минулого, теперішнього та майбутнього з долею видатного музиканта. Для оволодіння нею студентам дається завдання проаналізувати біографії видатних композиторів, виокремивши факти, які б вони хотіли бачити у своєму житті, а також визначивши не привабливі для свого життя події. Під час обговорення майбутні фахівці співставляють результати роботи з програмами з музики та визначають, в яких класах доцільно застосовувати дібрані матеріали. На заключному етапі відбуваються педагогічні ігри, в яких відпрацьовуються найкращі розробки.

У такий самий спосіб відбувається опанування технології “Я – маленький музикант”. Вона дає можливість формувати у школярів образ видатних музикантів не як недосяжних та незрозумілих, а як звичайних людей, які досягли слави завдяки великим зусиллям і натхненню. Педагог розпочинає свою розповідь словами: “Уяви собі, що ти живеш...”, продовжує говорити про дитинство музиканта та його начебто майбутнє від імені другої особи однини так, щоб діти уявили себе в його ролі.

Важливо навчити студентів спонукати школярів розмірковувати, як потрібно діяти в тій чи іншій ситуації, чому герой вчинив саме так, у чому дитинство видатного музиканта схоже на їхнє, в чому різниться. З цією метою майбутнім фахівцям дається можливість на практичних заняттях виступати в ролі вчителя, навчаючись розповідати про життя великих людей доступно і цікаво, втримувати увагу слухачів, спонукати їх співставляти, аналізувати й обговорювати.

Опанування таких технологій як “Музика мого характеру”, “Музика мого настрою” повинно відбуватися при безпосередньому залученні студентів до створення оповідання-роздуму (письмового або усного). Майбутнім учителям пропонується порівняти свій характер чи настрої з музичними образами відомих творів. Увага викладача при цьому повинна акцентуватися на стимулюванні особистісної рефлексії студентів (наприклад, через застосування інтерактивної гри К. Фопеля “Прогноз погоди”).

Для оволодіння технологією проведення інтерактивно-рефлексивної гри “Піаніно” обирається група студентів, які виконують ролі клавіш. Той, хто грає роль виконавця, торкається до витягнутих рук цих людей так, немов нажимає клавішу піаніно. Кожен учасник повинен співати на склад “ла” звук, який видобуває його клавіша. Скільки часу виконавець її тримає, стільки звучить звук. На такому “живому” інструменті можна виконувати власні прості мелодії, а також грати по нотах. Кожен студент повинен відпрацювати вміння організовувати цю гру під час педагогічних ігор. Досвідченим музикантам зазвичай не важко чисто інтонувати свій звук, але в дітей з цим часто виникають труднощі. Тому розглядаються варіанти, коли “вчитель” допомагає, граючи ці звуки на інструменті або роль однієї клавіші виконується групою “учнів”.

У грі “Гострий слух” діти об’єднуються в дві групи. Одна виконує певну мелодію чи поспівку, попередньо домовившись, хто з учасників співатиме найголосніше. Інша група повинна прослухати виконання із закритими очима, обговорити його і визначити, чий голос звучить над усіма. Потім групи міняються ролями. На наступному етапі гра видозмінюється і діти відгадують, чий голос не звучить, звучить найтихіше, хто співає мелодію на одному звукові, фальшиво або не ритмічно. Опрацьовуючи цю технологію, студентам необхідно навчитися організовувати роботу, оптимально розподіляючи ролі між учнями, враховуючи їхні ритмічні здібності, чистоту інтонування тощо.

На практичних заняттях спецкурсу студенти набувають практичні вміння використовувати інтерактивні ігри “Передай по колу” та “Передай далі”. В грі “Передай по колу” діти стоять в колі. Один учень придумує і відтворює нескладний ритмічний рисунок, а всі інші по черзі його повторюють, неначе “передають” його. Наступну вправу створює учень, що стоїть поряд. Після того, як діти опанували гру, ритмічний рисунок не повторюється усіма учасниками гри, а “передається” тільки тому, хто знаходиться поряд. Той “отримує” ритм, повторює його, а потім повертається до іншого сусіда і “передає” йому вже самостійно створений. Таким чином, кожна дитина залучається до відтворення вже готового ритмічного рисунку, а також створює власний. Ті, хто чекають своє черги, уважно слідкують за правильністю відтворення, і при виявленні помилки, плескають в долоні над головою. В такому випадку “передача” відбувається знову. Мандрувати по колу можуть і нескладні мелодії, які співаються дітьми на склад “ла”. Видозміною цієї гри є технологія “Передай далі”. Діти об’єднуються в групи по 5-6 чоловік, стають один за одним таким чином, щоб перший знаходився біля дошки. Останній в ряду витягує з коробки картку, на якій записаний ритмічний рисунок і “передає” його, легенько вистукуючи на спині учасника, який стоїть попереду. Той, отримавши інформацію, так само передає її далі. Завдання першого учня в ряді – записати “отриманий” ритмічний приклад на дошці. Якщо цей запис співпадає з записом на картці, то перший витягає іншу картку, стає останнім в ряді і передає новий ритм до дошки. Перемагає та група яка за певний проміжок часу правильно запише на дошці якомога більше ритмічних рисунків і відтворить їх. Під час оволодіння вміннями застосовувати ці інтерактивні педагогічні ігри, студенти залучаються до аналізу наступних ситуацій: у класі є учень, якому не вдається точно відтворювати ритмічний рисунок; декілька учнів постійно порушують дисципліну, заважаючи іншим зосередитися, через що їхня група постійно програє; у декількох учнів є проблеми з чистотою інтонування та ін. В ході педагогічних ігор з’ясовуються інші складності використання цих технологій та обговорюються шляхи їх уникнення.

Оволодіння технологією “Коллективна ілюстрація” включає добір студентами дитячих пісень чи інструментальних творів, які доцільно ілюструвати. Ця технологія полягає в тому, що після вивчення нової пісні дітям пропонується виготовити до неї серію малюнків. Кожен учень або група з двох-трьох чоловік отримує певні рядки тексту пісні, які містять завершену думку (частину твору), і малює до них зображення, яке підписується відповідними словами з пісні (назвою частини). Якщо твір інструментальний, то він повинен містити різнохарактерні частини. Доцільно також ілюструвати музичні цикли, сюїти. Готові малюнки розташовуються на стіні по порядку один біля одного. Діти

виконують пісню чи слухають музичний твір, споглядаючи свою спільну ілюстрацію. Таким чином, учні швидше запам'ятовують слова, глибше розуміють зміст твору, залучаються до спільної роботи, в них розвивається уява, фантазія та здатність до кооперативної рефлексії.

Розвитку кооперативної, комунікативної рефлексії учнів сприяє застосування на уроках музики драматизацій. Вивчаючи музичний твір, молодші школярі немов перетворюються в його персонажів – показують рухами їхні дії, співають від їхнього імені. Це дає можливість учням чіткіше уявляти сюжет твору, швидко запам'ятовувати текст пісні. З метою розвитку творчих здібностей дітей, їх доцільно об'єднувати в групи і пропонувати створити свій варіант виконання твору з драматизацією, самостійно розподіляючи ролі учасників. Під час виступу однієї з груп, інші учні виконують роль глядачів і оцінюють роботу акторів-співаків аплодисментами. Роботу над опануванням студентами вмінь застосовувати драматизації на уроках музики доцільно розпочати з вивчення найлегших дитячих пісень. Справжньою скарбницею дитячого музичного фольклору є збірка В. Верховинця “Весняночка”. Вивчення студентами творів, які вміщені в ній повинно супроводжуватися аналізом запропонованих автором рухів, створенням власних драматизацій та безпосередня участь у них.

Близькими до драматизацій є інтерактивні ігри К. Фопеля “Скульптор і скульптура” та “Живі картинки”. Особливостями їхнього використання на уроках музики є те, що у першій учасники об'єднуються в пари, де один з них – “скульптор”, який повинен з іншого створити скульптуру, присвячену певному музичному твору або почуттю, яке передає музика. Гра “Живі картинки” є прикладом роботи в групах по 3-4 чоловіки, де кожна група створює свою “живу картинку” до сюжету певного музичного твору. Знайомлячись із цими іграми, майбутні вчителі музики вчаться організовувати роботу дітей у парах та групах, відчувати синтез різних видів мистецтв, стимулювати творчу уяву школярів. Студенти самостійно добирають відповідні музичні твори та демонструють фрагменти уроків із використанням таких ігор.

Однією з технологій, які доцільно застосовувати при вивченні елементарної теорії музики, є “Музика чисел”. Учні об'єднуються парами. Один з них демонструє певну цифру, а інший визначає музичний інтервал, який охоплює відповідну кількість ступенів. Для того, щоб отримати цифру, учень повинен пригадати і наспівати музичний твір, у якому звучить даний інтервал. У такий спосіб можна вивчати розташування нотних знаків на нотному стані (цифра 3 – записати III ступінь, тобто ноту мі), позначення різних тривалостей звуків (1 – восьма нота, 2 – четвертна, 4 – половинна, 8 – ціла, 3 – четвертна з крапкою і т.д.). При вивченні студентами даної технології слід звернути увагу на те, що при організації таких ігор необхідно постійно пов'язувати теоретичні знання дітей з їх музично-слуховими уявленнями. В кінці гри кожна пара повинна продемонструвати іншим свою мелодію чи ритмічний малюнок, який вони створили спільними зусиллями.

Розвитку особистісної рефлексії, самовпевненості, підвищенню самооцінки учнів сприяє гра “Учень дня”. Учасники утворюють коло, в центр якого запрошують дитину, яка найбільш яскраво себе проявила в цей день або на уроці (день народження, успішне виконання якогось завдання, допомога другові та ін.). Цьому учневі клас присвячує виконання пісні та висловлює побажання. Важливо, щоб майбутні вчителі усвідомили, що ця технологія повинна забезпечувати позитивний емоційний клімат у класі, формувати позитивні взаємовідносини між учнями та взаємоповагу, а “учнем дня” періодично повинна бути кожна дитина.

На зміст теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів застосовувати інтерактивні педагогічні технології впливає характер взаємодії викладача і студентів, що обумовлює внесення змін та коригування робочої програми викладача. Це цілком залежить від професійної компетентності і педагогічної майстерності викладача, його вмінь підбирати форми, методи та прийоми роботи з аудиторією, враховувати її базову готовність до сприйняття матеріалу тощо. Реалізація спецкурсу передбачає застосування тренінгів, ділових ігор, моделювання казкової реальності, педагогічного консультування, моделювання педагогічних ситуацій. Обов'язковою умовою розвитку інтерактивно-рефлексивних педагогічних умінь майбутніх учителів музики є безпосередньо їхнє залучення до інтерактивного навчання під час вивчення музичних, педагогічних дисциплін та спецкурсу.

Ефективність такого навчання не можлива без контрольно-регулятивного компоненту підготовки, який полягає в постійному здійсненні контролю у ході вирішення поставлених завдань, у забезпеченні зворотного зв'язку. Перевірка сформованості знань та умінь служить показником ефективності використаних форм, методів та прийомів навчання. Одночасно студенти можуть здійснювати і самоконтроль власних успіхів і невдач у навчанні. Для цього розроблені спеціальні завдання до семінарських і практичних занять спецкурсу. Основними методами і формами контролю виступають спостереження за навчальною діяльністю студентів, усне опитування (індивідуальне і

фронтальне, рецензування відповідей), практичний контроль та аналіз результатів практичної діяльності.

Необхідною складовою формування інтерактивно-рефлексивних умінь студентів є оціночно-результативний компонент, який передбачає оцінку викладачем та самооцінку студентом власних досягнень, аналіз причини неуспіху. Це дає можливість стимулювати бажання покращувати свої результати.

Визначальною умовою підготовки майбутніх учителів музики застосовувати інтерактивні технології є педагогічна практика, у результаті якої відбувається відпрацювання набутих умінь в реальних умовах а також виявлення і усунення недоліків власної педагогічної діяльності.

У результаті дослідження нами було виявлено, що процес формування інтерактивно-рефлексивних умінь майбутніх учителів музики вимагає забезпечення спеціальних педагогічних умов, серед яких: спрямованість навчально-виховного процесу на формування готовності майбутнього педагога до використання інтерактивних педагогічних технологій (прогностичної, комунікативно-рефлексивної компетенцій та креативно-інтерактивної педагогічної майстерності); стимуляція та мотивація навчальної активності студентів, спрямована на розвиток позитивної рефлексії щодо використання інтерактивних педагогічних технологій; збагачення та вдосконалення курсів психолого-педагогічних та мистецьких дисциплін щодо розвитку інтерактивно-рефлексивних умінь, реалізація спецкурсу “Інтерактивно-рефлексивний підхід у педагогічній діяльності вчителя музики”; забезпечення практико-орієнтованого підходу в професійній підготовці майбутніх учителів музики, який полягає у застосуванні педагогічних форм і методів інтерактивно-рефлексивного спрямування: ділових педагогічних ігор, тренінгів, моделювання педагогічних ситуацій, педагогічного консультування, моделювання казкової реальності, а також інтерактивних педагогічних технологій; поєднання контролю та самоконтролю за якістю виконання поставлених завдань; оцінка викладачем навчальних досягнень студентів і самооцінки ними власних результатів; застосування набутих знань і умінь під час педагогічної практики.

Проблема підготовки майбутніх учителів музики до застосування інтерактивних педагогічних технологій не вичерпується даною статтею. Подальшого вивчення потребують питання використання новітніх інформаційних технологій у підготовці майбутнього вчителя до реалізації інтерактивного навчання, формування інтерактивно-рефлексивних умінь студентів у процесі вивчення інших психолого-педагогічних та мистецьких дисциплін.

Література

1. *Інтерактивні технології навчання*: теорія, практика, досвід: [метод. посіб.] / авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н.; 2002. – 136с.
2. *Лещенко М.П.* Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання: [монографія] / Марія Лещенко; Інст. педаг. і псих. проф. освіти АПН України, – 2-е вид., допов. – К, 1996. – 192 с.
3. *Отич О.М.* Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: Монографія \ О. М. Отич; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 752 с.
4. *Павленко Н.О.* Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій / Павленко Наталія Олександрівна // Автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук. – Київ, 2008. – 21 с.
5. *Сиротенко Г.О.* Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г.О. Сиротенко. – Х.: Видавн. група “Основа”, 2003. – 80 с.
6. *Сисоєва С.О.* Педагогічна творчість: [монографія] / С.О. Сисоєва. – Х. – К.: “Каравела”, 1998. – 150 с.
7. *Сулаєва Н.В.* Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання дидактичної мистецької гри у навчально-виховному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступ канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Н.В. Сулаєва. – К., 2000. – 20 с.
8. *Хомич Л.О.* Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: [монографія] / Л.О. Хомич. – К.: “Магістр – S”, 1998. – 200 с.